

OGLED O TUDJEM

Ana Mitguč

Svaki pojam ima svoju suprotnost, kao što novčić ima pozadinu, tuđem (stranom) pripada domaće, tuđini domovina. Ali tuđe (strano) može označiti mnogo toga, baš kao i domovina. Stranac je Drugi, niti osvedočeni neprijatelj, niti neko prislan u kome bismo mogli naći svoj odraz, on je pre svega ono što iritira i što nas čini nesigurnim (onespokojava). Nelagodnost, koju izaziva, može varirati od radoznalosti do neprijateljstva, već prema tome šta on za nas predstavlja.

Kako se strano kao pojam može objasniti pored svih svojih tako različitih oblika: stranost turista, stranost emigranta, stranost izbeglice, što nisu dva ista oblika stranog, stranost manjina u sopstvenoj zemlji, ili onih koji ne mogu da se prilagode - ili ne žele, pa sve do onih koji svoju stranost uživaju kao privilegiju i stranog, koje svi nosimo u sebi, kao individualnost, kao usamljenost ili kao strah?

Po Cigmuntu Baumanu (Moderna i ambivalentnost, Frankfurt 1995.) stranac je neko ko stoji izvan opozicije neprijatelj - prijatelj, dakle izvan socijalizacije, kao iritirajući element, koji se ne može ugraditi ni u jedan sistem, protivi se svakoj sistematizaciji, svakom poimanju, koji zbog toga deluje dezorganizujuće, čini nesigurnim, koji se ne može zgusnuti ni u jednu kategoriju. Tako je stranac onaj ko narušava konvenciju, jer se ni sa kim ni u čemu ne podudara i time neprestano povredjuje mi-osećaj drugih, njihovu sigurnost, koju Džin Ameri posmatra kao esenciju posedovanja domovine. Za Amerija, više nego i za jednog mislioca, koji se bavio ovom temom, strano je identično bolnom, nevoljnom gubitku domovine. A domovina nije samo mesto, neponovljivo mesto detinjstva, ona nam pruža sigurnost da znamo na čemu smo, da umemo da rastumačimo, prepoznamo i složimo simbole, nadjemo svoje mesto u jednom koordinativnom sistemu u koji ne prodire ništa neočekivano i strano.

Pojam tuđeg (stranog) zavisi od definicije domovine, pri čemu se domovina može definisati samo posle gubitka, ili barem sa distance. "Postajemo svesni domovine, tek kada je više ne posedujemo. Dok god je imamo, ona se rastače u situaciji života u kojoj se trenutno nalazimo." (Džon Ameri, "Koliko domovina je čoveku potrebno?"). Ona je tesnac o čije se ivice taremo i poptora okoline koju uživamo. Domovina postaje vidljiva tek kada se sklop realnosti, na osnovu koga mislimo i reagujemo, više ne poklapa sa neposrednom stvarnošću, kada nestane samopoimanje i saglasnost sa našim okruženjem - to ne mora biti istinski, predmetni gubitak, već i misaoni, psihički raspad - kada naš jezik više ne dostiže doživljenu stvarnost, kada se spoljna i unutrašnja realnost razidju. Taj razdor između spoljne i unutrašnje realnosti za sobom povlači ugroženost identiteta. Mi učimo da koristimo svoja čula, učimo jezik - i to ne samo govorni - unutar jednog koda koji nam garantuje razumevanje, sporazumevanje i pripadnost. Kada napustimo taj kod, naša sposobnost da dekodiramo zakazuje i do tada naučeno stoji nam na putu. Ovim gubitkom biva poljuljano poverenje u spoznatljivu realnost i sve vrednosti naučenog sistema bivaju dovedene u pitanje (počinju da se kolebaju). Ništa se više ne može sagledati i ništa se ne može predvideti. Stvari mogu biti onakve, kakve ih opažamo, ili sasvim drugačije. Uzroci i dejstva se više ne mogu proračunati. (predvideti)

"Ne postoji nova domovina." - tvrdi Džin Ameri - "Domovina je zemlja detinjstva i mladosti." Ipak, kada priznaje da domovina nije samo ono očigledno, geografski određeni prostor, već i kultura, religija, tradicija, čitav jedan prećutno prihvaćen vrednosni sistem sa svojim čvrsto utvrđenim hijerarhijama, ali pre svega jezik, Ameri proširuje pojam domovine na carstvo ideja i apstrakcija i čini ga pokretnim, čini ga nerazdvojivim delom identiteta, geografski neuslovljenim. Tragika gubitka realne domovine je za Amerija kao izbeglicu, kao prognanika, otudjenje tih pokretnih vrednosti koje mogu činiti domovinu, uključujući i jezik koji

neprijatelj zadržava kao zalog.

Ali možda o domovini može govoriti samo onaj ko je doživeo stranost, ko domovinu nosi sa sobom kao čežnju i ko u neprestanom tudjinstvu jasno opaža ono što ga određuje. Jer što više gubitak sopstvenog koordinativnog sistema sa sobom povlači i opasnost od gubitka identiteta i jezika, utoliko oštrije stranac u bolnoj različitosti *saznaje* svoj identitet, koji dolazi iz jednog drugog okruženja, ne ogleda se više ni u jednoj gesti, ni u jednoj reči, ni u jednom Mi. Domovinu najjače osećamo u bolu zbog gubitka, slutimo je u strahu od gubitka sigurnosti. Zašto je čoveku potrebno osvedočenje o domovini? Da bi povećao osećaj lične vrednosti, za koji ne može da nadje uporište u sebi samome? Jer domovina je ono što doživljavam kao spoljni odraz svog unutrašnjeg svetonazora, domovina je ogledalo, vis a vis na osnovu koga moja egzistencija kao individue i u grupi dobija legitimitet. Što je Ja slabije to mi je više domovine potrebno, to teže podnosim strah od drugog, jer ne mogu da izdržim da moj identitet bude doveden u pitanje. U tom smislu domovina je moć koja stvara usaglašenost. Govoreći o domovini mislimo i na poredak, tradiciju, dogovor, sistem vrednosti, koji se javlja kao nepovredivi prirodni poredak, a time i na suzbijanje svega što je drugačije. Drugi se u tom sklopu može doživeti samo kao iritacija koja taj poredak dovodi u pitanje, pukotina kroz koju prodire nepouzdanost, što ugrožava sigurnost, pa mora biti učutkano, ogradjeno ili učinjeno neškodljivim na neki drugi način.

Ali stranac (Drugi) je i sloboda koja se udomljenom čini opasnom kao nadirući haos i istovremeno privlačnom. On je mogućnost da se oslobodimo vezanosti i stega. Ali onaj ko je slobodan taj je i sumnjiv, sposoban za svaku subverziju, on ugrožava domovinu, koja u očima domaćih nikada ne može postati njegova jer mu nedostaje lojalnost prema poretku i tradiciji. Domovina definiše naše granice, vezuje i sputava našu slobodu; ali je tu zato sigurnost, usaglašenost koja nam je potrebna da bismo mogli da kažemo "Mi". Jedan osećaj sreće zamenjuje se za drugi. Domaći,

koji ponesen usaglašenošću kaže "Mi", vidi sebe u centru svog sebstva, on poseduje svoje okruženje, kao što i ono poseduje njega. Ono što opaža je pouzdano, ta se sigurnost ne može izgubiti, osim ako iz nje ne istupi svesno ili bude istrgnut iz kontinuiteta svog života - kao emigrant ili kao izbeglica.

Tek tada dolazi do prekida u samorazumevanju (samopoimanju), do rascepa koji kontinuitet mreže značenja i asocijacija deli na pre i posle. Pre je sigurnost poznate stvarnosti i pouzdanih značenja, domovina kao detinjstvo, kao prvi mirisi, prvi glasovi, praćeni jezikom i osećajima, koji pomažu da se formiraju pojmovi, neponovljiva utopija smeštena u prošlosti. To Pre u svetlu onog Posle u emigraciji može da bude samo sablazan, jer to su neupotrebljiva iskustva, koordinativni sistem koji vodi u prazninu, u odsutnost, koji ne pokriva ništa od onoga, što bi moglo biti od koristi u tuđoj sadašnjosti, klip u točkovima, koji stranca sprečava da funkcioniše tako dobro kao domaći a ipak se voli više nego nova sloboda, jer je ispunjen snažnim osećajima, snažnim osećajima detinjstva, neublaženim filterom racionalizacije koji se opažaju kao nostalgija.

Ovaj radikalni potres identiteta važi samo za onoga, ko svoj život mora da nastavi u egzilu, ko mora da napusti domovinu i time suštinske delove sebe samog. Jer putnik, čak i ako njegov boravak u tuđini traje godinama, ne mora da pomera svoju unutrašnju težišnu tačku. Odsutna domovina ostaje njegov centar, njegov neosporni posed preko koga definiše sebe. Tuđina je za njega proširenje horizonta, kontrastna folija i dobrodošla promena. Onaj ko je, kako to Ameri opisuje, izgubio domovinu, mora iščupati sopstvene korene, ne gledajući unazad, i mora istovremeno izvršiti zahtevano prilagodjavanje, asimilaciju koja ga implicitno definiše kao deficitarno biće, koje tek putem teškog rada i samoosporavanja može da dopre donde gde su se domaći oduvek nalazili. Pritisak za asimilacijom ne definiše stranca samo kao deficitarno, već i kao manje vredno biće, sve dok istrajava u stanju neprilagodjenosti. I time se sve što čini njegov nerazdvojivi deo,

sva ta transportabilna domovina sastavljena od tradicija, jezika, misaonih i opažajnih modela, arogancijom domaćih ocenjuje kao manje vredna, kao nešto što bi trebalo prevazići što je moguće brže. Pri tome se zahteva pokoravanje i poniznost, jer prisutnost stranca nije nešto što se podrazumeva, ono je neprijatno i može se opozvati. Patriotizam onih, koji poseduju domovinu i ne poznaju stranost, je instrument za povlačenje granica i razgraničenje. Ali čak i ako se stranac asimiluje, on ostaje sumnjiv, on je u očima domaćih uvek slobodan da ode, čak i ako je u svojoj staroj domovini odavno stranac. I pošto poseduje tu teoretsku slobodu, ne veruje mu se. Njemu pripadnost nije kao domaćem podarena rođenjem, on je uvek iznova mora sticati, dokazivati da ju je vredan i nikada neće biti oslobođen pritiska dok najzad ne primeti koliko toga se odrekao u ime sumnjive prihvaćenosti i koliko malo je dobio (i to samo na poziv).

Jer ideja da se identitet po želji može prihvatiti znači i da se on po želji može i napustiti i sa tim saznanjem počinje da se koleba postojani identitet domaćeg. Čini se da pripadnost narodu zahteva duboko, ako je moguće, biološko i neopozivo usidrenje u poreklu i socijalizaciji. Asimilacija je zamka koja stranca u svakom slučaju čini gubitnikom. U osnovi ne može biti uspešne asimilacije jer asimilacija sprovedena bez ostatka ne bi bila ništa drugo nego potpuni gubitak identiteta kojem bi prethodilo priznavanje sopstvene manje vrednosti i više vrednosti druge kulture. Stranac koji želi da spase svoj identitet, mora se odupreti zahtevu moći koji postavlja zemlja domaćin. Sa stanovišta stranca uspešna asimilacija je balans između samopotvrde i prihvaćenosti po cenu potčinjavanja.

Ali u svakom slučaju prvobitno jedinstvo ja i sveta, koje poseduje domaći, za stranca je izgubljeno. Ništa više nije samo po sebi razumljivo. Samozaboravljena sigurnost, da se živi u saglasnosti sa svim pozantim, strancu je uskraćena. On lebdi između dva sveta, od kojih mu nijedan sasvim ne pripada: novog koji ga ne prihvata u potpunosti i starog koji ga ne oslobadja, izmičući mu

istovremeno. I on živi u očajanju zbog toga što mu on izmiče.

"Da li emigrant zna" pita se Edmond Jabes "dok se uplašeno trudi da ga više ne posmatraju kao stranca, da će u trenutku kada se njegova želja ostvari, prestati da bude on sam i postati loša kopija sumnjivog originala." ("Jedan stranac sa knjigom pod rukom" - Minhen, 1993. str. 80).

Prvo, što stranac gubi, je mogućnost da se pozove na uvek prisutno "Mi". Time i identitet, "Ja", biva doveden u opasnost. Jer identitet nije nešto konstantno već se uvek iznova mora potvrdjivati, kroz jezik, kroz usaglašavanje opažanja sa realnošću. Sistem znakova u stranom okruženju biva razumljiv tek kada se integriše u sklop jezika i svesti do te mere da dobije smisao. Sopstveni sistem znakova se, dakle, mora izmeniti, mora se prilagoditi stranom kodu, identitet se mora stvarati iznova. **Što više prošlosti stranac ima, što je stariji, to će teže to ostvariti. Jer prošlost je odjednom postala bezvredna, prepreka.** Nova stvarnost ne pronalazi odgovor u postojećem sećanju i obrascima mišljenja a ono, što ne dobija potvrdu od spolja, mora pre ili kasnije da zakrži ili da se deformiše.

Stranci su "bića iz jednog odsutnog sveta, koja naočigled neprijateljskom prisustvu bližnjih poseduju samo tu beskrajnu odsutnost kao svoju odbranu." kaže Edmond Jabes. **Ta odsutnost, to negde drugde njihovog centra je ono što strancu tako vidljivo daje pečat drugoga, nezavisno od njegovog izgleda ili navika. Što god da radi u sadašnjosti, njegov prethodni, prekinuti život to prati, on ga nosi sa sobom kao stari jezik, voljen i nekoristan, suviše malo da bi činilo život, suviše mnogo da bi se napustilo u novoj stvarnosti.** On ga čini drugačijim, nedodirljivim, nerazumljivim i podeljenim u dva jadra koji jedan drugom stoje na putu. Iz toga nastaje distanca koja relativira sve doživljeno, koja ga uz svu prisutnost čini neuhvatljivim. Za to su odgovorni i drugi, domaći, koji su za njegovo poreklo nezainteresovani, ne žele da ga primete, koji bi ga najradije poništili kao da bi tom konačnom izdajom porekla strano

bilo eliminisano. **Ili kao da poznaju zamišljenost, koja karakteriše stranca, koji možda nema slobodu da ode ali još uvek ima slobodu da vidi ono što domaći u svom slepilu ne mogu da vide.** Jer oni se retko pitaju da li bi čovek mogao da razmišlja i da oseća drugačije, oni to uvek bolje znaju i ne upuštaju se u neizvesnosti. Ali stranac stoji izvan njihovog društvenog koda, već njegov pogled relativira taj kod, dovodi ga u pitanje i nameće mu zapitanost koja domaćeg čini nesigurnim. Stranac prozire tajne i rituale društva koji za domaćeg ostaju nevidljivi i čak i ako mu to nimalo ne koristi, jer se njegovo znanje ne prihvata, to za njega i dalje predstavlja šansu.

"Stranost" - kaže Julija Kristeva (Strani smo sami sebi, Frankfurt, 1990.) - "je sadašnjost sa otvorenim horizontom. Iz svoje pozicije sa strane tuđin poseduje sposobnost da otkrije ono najbezobzirnije u međjuljudskim odnosima, ono što se pokazuje kada se iscrpi ljubaznost." Ova vidovitost stranca koja njegov subjektivni uvid uzdiže gotovo do spoznaje jedne objektivne istine, svakako jedne relativne objektivnosti, mogla bi predstavljati šansu za inovaciju, za kreativnost, upravo uslov za to. Koje stanovište osim stanovišta stranca omogućava slobodu da se pozovemo na jedan udaljeni koordinatni sistem, da sebe definišemo preko nečeg odsutnog, da dato vidimo iznova i drugačije i da na taj način stvaramo novi poredak? Zar to nije definicija kreativnosti i polazna tačka kreativne imaginacije? Zar se i ona ne bavi onim što nije prisutno ali je postojalo, novim stvaranjem prošlosti ili onim što nije ali bi moglo biti, imaginativnim, utopijom?

Za ovaj skok iz stranog u stvaralačko potrebna je sloboda i samopotvrda koja se teško može postići u stanju gubitka domovine i identiteta. Jer emigrant svojom egzistencijom ne prekoračuje samo granice koje bi zemlja domaćin htela da postavi svom horizontu, njegovo prekoračenje granice ugrožava i njegov identitet, on dospeva u prostor između dva jezika, dva znakovna sistema i biva najpre osudjen na ćutanje. **Već to mora biti srećan slučaj, da se iz tog ćutanja izadje, ili preko novo usvojenog ili**

preko starog, spasenog jezika. Najpre važi ono što Cigmunt Bauman navodi u svom odeljku o Kafki: "Biti stranac znači biti odbačen i odreći se prava na samodefinisanje. To znači izvoditi svoj smisao iz odnosa sa domaćima i iz njihovog ispitivačkog pogleda."

Šta vredi sposobnost da se vidi kada nedostaje jezik? Jer u tome je istinska tragika emigranata koja nije pogodila samo Amerija, već čitavu generaciju emigranata koje je proterao nacionalsocijalizam. **Pre svega oni, čiji je poziv bio jezik, vide to jasno: strani jezik, koliko god ga dobro savladali, ostaje proteza, nešto izvedeno, sekundarno, što u stvari prenosi strano iskustvo u jedan strani kontekst.** Jer prauzrok jezika, subjektivnog jezika pojedinca, leži tamo gde ga Ameri smešta, u nesvesnom, u savladavanju jezika ranog detinjstva. Taj rani početak se u učenju novog jezika ne može ponoviti i pri tom ne nedostaje samo verbalna elastičnost - ona bi se mogla simulirati - nedostaje pozadina, zajedničko znanje, kontekst. Time dostignuta tačka sa koje bi stranac doduše bio sposoban da relativira, suviše lako postaje govor sa druge planete. I odsutno ne predstavlja dobitak već neprestani bol; **jer dok usvajanje stranog jezika traje bolno dugo i nikada se zaista ne okončava, primećujemo kako jezik, naša najotpornija domovina, počinje da okoštava i da se nabira.** U najboljem slučaju ostaje tamo gde je presečen u svojoj životnoj povezanosti. I tada ćutanje najčešće ne stvara poeziju već ograničenje mišljenja koje pada između dva jezika i mora se za nova iskustva služiti založnim parčicama iz novog jezika, dok se o poznatom misli na osiromašenom, starom jeziku. "Niko" - kaže Ginter Anders ("Zapis na zidu. Dnevnicima, 1941 - 1966) "ne može godinama živeti sa jezicima, kojima nije u dovoljnoj meri ovladao, ili koje u najboljem slučaju bez greške reprodukuje, a da ne postane žrtva svog inferiornog govora."

Nije samo jezik misli i govora izložen osiromašenju sa jedne i dezorijentisanosti sa druge strane, već i neartikulisani jezik, jezik tela, ćutanje, kako i kada se čuti, šta se prećutkuje, gde su granice

onoga o čemu se može govoriti. Jen Ameri opisuje prvu nesigurnost emigranta: "Strašno je već i to da se lica ljudi ne mogu odgonetnuti. Lica, gestovi, odeća, kuće, reči (čak i kako sam ih delimično razumevao) bili su čulna stvarnost ali ne i znaci koji se mogu rastumačiti. U tom svetu za mene nije postojao red. Teturao sam kroz svet čiji su mi znaci bili isto tako nerazumljivi kao i etrursko pismo.

Ta akutna nesigurnost pridošlice vremenom slabi ali u meri, u kojoj prethodno strani svet postaje objašnjiv, bleedi prošlost i jezik i ono na šta se odnosi i novi ulazak (povratak), kratko osveženje nije više moguće. **Ponovni ulazak ne može da povрати izgubljeno vreme.** Stranac u slučaju povratka ne može da stupi u onaj prostor i vreme koje je napustio i ne kao onaj koji je otišao. Povratak je samo potvrda gubitka i saznanje da su izgubljena oba prebivališta. Ostaje samo sloboda nepripadnosti, kao druga strana neudomljenosti i izloženosti. Ako stranac poseduje snagu, koja bi mu mogla pomoći da se ne slomi na tom putu samoće, ta bi sloboda mogla da mu pomogne u traganju za nekim novim putem. "Ne treba pitati stranca za mesto rođenja" - kaže Edmond Jabes - "već za mesto odredjenja."

Sloboda počiva u saznanju da ga tamo, u domovini, više ništa ne drži, da je kontinuirano povezivanje sa prošlošću nemoguće i da ga ovde u tudjini više ništa ne vezuje. Ova sloboda se ipak suviše lako preobražava u neopipljivi vakum. Jer druga strana slobode je samoća koja nema ništa zajedničko sa prolaznom depresijom usamljenosti. Nikada on ne može dobiti saglasnost i saosećanje jer ga domaći ne mogu razumeti čak i kada bi hteli. Njegova odsutnost nije njihova i nijedna stranost ne liči na drugu. Time stranac postaje nedodirljiv čak i za utehu. Raspoloživ i oslobođen svega, svako utvrdjivanje, svaka pripadnost otpadaju. Ova sloboda pruža i distancu koju domaći doživljava kao nadmenost, kao želju da se bude drugačiji, da, kao želju da se bude bolji. Ali možda je to samo "ako je moguće želeti ostati stran", jer on to, što ne može da deli, ne želi ni da napusti. Tek na

toj tački nastaje mogućnost za novi identitet.

Identitet, koji se konstituiše iz slobode stranog, ne može se nadovezati ni na staro ni na novo, on od nevolje neudomljenosti mora napraviti vrlinu i od trećeg mesta između domovine i tudjine svoje prebivalište. On mora da bude nova skica između usvajanja novog i zadržavanja starog. Koliko je mučno to stanje govori Edmond Jabes: "Prilog *više* - kaže on - u rečenici *nikada više ne biti on sam* izražava čitavu njegovu dramu. To je reč koja ga eliminiše, ali i reč koja od njega, u gašenju, traži jedno *Više* u naprežanju, tako da možemo reći da se iz tog *Više* čita lomljiva sudbina stranca. (S 113.)

Ali šta je sa drugim oblicima stranog koji se na prvi pogled čine manje radikalnim, manje pretećim, jer nije napušten čitav sistem, emocijama i iracionalnošću ispunjen pojam "domovine"? Julia Kristeva tvrdi da su Frojd i psihoanaliza strano smestili u nas same, da je frojdovim pojmom nesvesnog strano povezano sa ljudskom psihom i time izgubilo svoj patološki aspekt. Time što se drugo integriše u unutrašnjost, ono postaje deo sebe, to strano u nama stvara rascep koji po Lakanu tek konstituiše subjekt. Ova metafora, ali i sve ono, što se u ovom diskursu nije javilo - kao npr. žena - bi sa jedne strane bila slika potisnutog i sa druge put do njega. Kristeva polazi od te premise kada kaže da marginalizovane grupe, koje ne mogu da pronadju sebe u "simboličnom" (tj. racionalnom) diskursu, čuvaju nešto od "semiotskog" (tj. nesvesnog). Po Lakanu subjekt ne nalazi identitet u sebi već izvan sebe. On u svakom slučaju ne razmatra mogućnost da identitet nije nešto, što je u detinjstvu jednom zauvek oformljeno, već nešto, što se uvek iznova oblikuje i u svakoj novoj fazi života ponovo definiše. U tom slučaju bi izmenjena okolina mogla da fingira kao ogledalo - pošto je ogledalo kod Lakana preduslov za rascep koji konstituiše ja - na osnovu koga se identitet prihvata, odbacuje ili modifikuje. **Pri tom bi pronalaženje identiteta moglo da uspe samo ako subjekt u postojećem okruženju može da prepozna makar jedan deo svoje slike o sebi.** Identitet bez obrasca bi teško

mogao da se dosegne. Ili se ipak može zamisliti da se u nedostupnoj izdvojenosti društveno nepriznato stranog može oblikovati svet i utemeljiti smisao? I stranom, koje je u stvari odbijanje društva, je potrebna definicija preko društva i time priznanje, makar i negativno.

Iako Cigmunt Bauman tvrdi da je postmoderna strano učinila opštim životnim stilom i iako Julija Kristeva optimistički kaže da strano kao simptom prestaje da postoji pošto svi sebe prepoznamo kao strance, ipak je realna šansa, da strano kao neprijateljska slika i stranost kao bolno stanje izdvojenosti nestane u dogledno vreme, mala. To je upravo euforijska vera u napredak, koja uvek iznova donosi nove marginalizacije, jer mora da umanjiti vrednost svemu, što se odupire razvoju ka uvek višem, uvek boljem. I upravo se psihoanaliza i discipline, koje su se razvile iz nje, ne bave više dekonstrukcijom sveta i njegovim strategijama moći, već su vremenom i same postale instrument moći i preko njih psihijatrija moderni oblik inkvizicije. Svaka klasifikacija i diferencijacija uključuje vrednovanje i tako postaje rekvizit moći i omogućava marginalizovanje. Jasne linije između razumnog i nerazumnog, normalnog i nenormalnog, su rezultati moći i njena vladavina uvek nosi obrazinu norme, zdravlja, razboritosti, zdravog ljudskog razuma i reda.

Što je manje moguće klasifikovati stranca, to je veća nesigurnost onih koji poseduju moć. Stranac, koji se ne može klasifikovati, je pravi monstrum u našoj sredini on se čak ne može ni exteritorijalizovati, nema nijednog mesta na koga bi ga mogli poslati, on ostaje stalna pretnja poretku sveta. Niko ne postavlja pitanje da li taj stranac, u opasnosti od radikalne izdvojenosti, ne pati od još jačeg straha, jer oseća da ne odgovara očekivanjima i izaziva neprijateljstvo. Ali društvo teži ka preglednosti i jasnoći kategorija, da bi garantovalo predvidivost ponašanja i zato i za stranca, autsajdera, postoje dve mogućnosti: prilagodjavanje ili izdvajanje. Možda već u ponudi za prilagodjavanjem leži tolerancija ali ona podvrgava neprilagodjenog neljudskim

torturama uvek uz izgovor da je to bolje za njega samog. U stvarnosti one služe samopotvrđi društva. Prinuda kao i pritisak da se prilagodi je bezobzirna demonstracija moći, moderno isterivanje djavola, utoliko gore, što se odigrava pod obrazinom izlečenja i pomoći. Društvo se služi svojim moćnim instancama da bi eliminisalo strano. Društvo je ono koje određuje do kog stepena će se strano trpeti kao prihvatljivo i nedužno odstupanje. Ko se usprotivi, ko se pokaže kao nemoćan za reformaciju, kao neizlečiv, rezistentan na terapiju, biva stigmatiziran i izopšten. On mora biti učinjen nevidljivim jer ugrožava apsolutistički zahtev vežećeg mišljenja. On može da relativira dominantni diskurs mišljenja, dakle ne sme imati priliku da govori. I tako dolazi do paradoksa da se društvu upravo najnemoćniji i najugroženiji čine kao tako velika opasnost da ono koristi sve svoje instance moći, od javnog mnjenja do zakona, da bi se zaštitilo od sopstvenog straha. To što oni, koji su na osnovu svoje različitosti deklasirani u strance, sa svoje strane pružaju tako malo otpora uslovljeno je nedostatkom mi-osećaja, koji upravo i čini stranost. Jer i stranac se isključuje, on mora da se isključi da bi sačuvao stranost koja ga opterećuje. I pošto nijedno strano ne liči na drugo, Mi među strancima je nemoguće. To ne znači da autsajder ne oseća potrebu za zajednicom, njemu se ta težnja samo čini kao iluzija. Pred onim, ko je zbog emigracije postao stranac, postavlja se relativno jednostavno pitanje: otići ili se asimilovati. Ali to ne znači da će u jednom od ta dva slučaja njegova stranost nestati. Ipak ima i onih, koji se ne mogu asimilovati, jer svoju stranost nose u sebi i ne mogu otići nigde, da bi je se oslobodili. Onih o kojim Edmond Jabes kaže: "Stranost je stanje koje se ne može uvek racionalno objasniti." i na drugom mestu: "Ja dolazim iz jedne druge zemlje. A ipak se sećam da sam, još dok sam živeo u zemlji svog detinjstva, imao osećaj da potičem odnekud drugde." (str. 26)

Govoreći o egzistencijalno stranom pojam se uopštava u smislu rečenice Julije Kristeve: "Stranci smo sebi samima." i isključuju se oni kojima nedostaju intelektualna sredstva za refleksiju i

sopstvenoj otudjenosti. Jer otudjenost ni u kom slučaju nije luksuz intelektualaca srednjeg sloja. Refleksija je već sama po sebi izlaz, ublažavanje i mogućnost da se strano sagleda kao šansa.

Najotudjeniji među tuđima ipak je onaj, na koga se odnose obe, jedna ispod druge bez komentara napisane rečenice Edmonda Jabesa:

"Niko ne čeka stranca.

Stranac čeka sam."

Potrebno je iskustvo, u najmanju ruku uživanje, da bi se zamislila usamljenost, napuštenost i očajanje koje lebdi nad obe ove rečenice. Da bi se osetila izdvojenost, suvišnost, gotovo kosmička izmeštenost, pojam bede u čijoj etimologiji leži izgnanstvo. Ništa, što se zbiva oko stranca, ne uključuje ga; sve, što on govori ili radi, sudara se sa granicama drugih i izaziva odbojnost. Ne postoji neutralnost u kojoj bi on mogao predahnuti. Nije potrebno proganjanje da bi stranac osetio da je Drugi i da bi bio isključen iz Mi-osećaja koji ujedinjuje celu grupu. Ali kako neko, ko nikada ne sme reći Mi, može da dodje do osećaja o sebi?

Možda kroz prkos, ponos, kroz samopotvrdu svoje individualnosti. "Čovek se ne radja kao stranac. On to postaje u meri u kojoj potvrđuje sebe." kaže Jabes. U prvo bi se moglo posumnjati, ali stvaralačke konture strano dobija tek kroz samopotvrdu, kroz hibris stvaranja novog od datog, čime se daje legitimnost egzistenciji. Ne učestvovati ni u jednom diskursu olakšava inovaciju. Ono uzdignuto i blago otkačeno prebivalište, to ostajanje na periferiji, koje je strancu zajedničko sa emigrantom, omogućava relativirajući pogled koji odmah sagledava granice priznatog diskursa. Izloženo mesto, doduše, ali mesto koje omogućava da se prekorače granice, što po Adornu spada u umetnost. Ne slučajno je Valter Bendžamin u piscu i boemu video sliku stranog, onog, koji je uvek posmatrač, ne učesnik, uvek izvan.

"Kada podlegne nasilju, kojim ga velegradska gomila privlači sebi

i kao boema ga čini jednim od njih, tada ga osećaj o njihovom neljudskom svojstvu više nikada ne napušta. On sebe čini njihovim saučesnikom i gotovo se u istom trenutku odvaja od njega." (W.B. O nekim motivima kod Bodlera, u Iluminacije. str. 205)

Nije dovoljno samo ostati izvan, kao što malo koristi ima ako uvek ostanemo unutar društvenog diskursa. Kreativnom čoveku je potrebna distanca, da se uživi u strano, baš kao i sposobnost. On mora da bude u stanju da istovremeno bude unutra i izvan, ali pre svega spolja, kao i da se izdvoji iz samog sebe. On mora da utemelji svoj identitet tako što će se odupreti okoštavanju, tako što će odbiti povlačenje granica. Tako što će naučiti da se postavi na mesto drugog, da postane neko drugi, ne hvatajući se grčevito ni za jedno čvrsto Ja. On mora zadržati distancu i prema sebi samom, da bi sebe mogao da doživi kao drugog, kao stranca. Bez distance stranog prema sebi, prema drugima, prema svemu, neće uspeti da aktivira snagu imaginacije. Svako strano, imaginarno Ja postaje figura u kojoj se čovek nastanjuje kao stranac, kao voajer. Čak i u autobiografijama prepoznajemo strano koje jesmo.

Tek tada čovek može slobodno žonglirati slikom, koju drugi imaju o njemu, nije više potrebno gasiti predstavu o sebi, ona je prosto maska, koju pokazujem drugima, znajući da raspolažem i drugim licima. Tada stranac postaje onaj ko se protivi tome da ne bude smatran strancem koji jeste u svojim očima (Edmond Jabes). Stranac, naime, koji je ponosan na to što je on sam. Jedno Ja, koje se samo zamišlja, sanja, jedno prkosno potvrđivanje, iluzija, ali ne manje vredna i dostojna egzistencije nego san društva o samome sebi, istovetnog praznom identitetu prilagodjenog koji se sa nepotvrđenim ljuljuška u sigurnosti. Srećan slučaj stranog, sigurno, ali i izlaz.

http://digilander.libero.it/zivoslav/gli_altri/ogled_o_tudjem.htm